

Materiały do znajomości kołatków i pustoszy
(Coleoptera: Ptinidae) okolic Radomia

Materials to the knowledge of deathwatch and spider beetles
(Coleoptera: Ptinidae) of the Radom vicinity

Jerzy BOROWSKI¹, Marek MIŁKOWSKI²

¹ Katedra Ochrony Lasu i Ekologii SGGW, ul. Nowoursynowska 159/34, 02-776
Warszawa; e-mail: jerzy_borowski@sggw.pl

² ul. Królowej Jadwigi 19 m. 21, 26-600 Radom; e-mail: milkowski63@wp.pl

ABSTRACT: The paper presents new faunistic data of 27 beetle species belonging to the Ptinidae family. Among presented species, 19 of them belong to deathwatch beetles and 8 of them to spider beetles. One species, *Xyletinus pseudoblongulus* GOTTW., is new to the Polish fauna.

KEY WORDS: Coleoptera, Ptinidae, faunistic records, Radom vicinity.

Wstęp

Analizując poszczególne tomy Katalogu Fauny Polski, w których zawarto m.in. dane o rozmieszczeniu chrząszczy w okolicach Radomia, obszar ten można nazwać faunistycznie ubogim. Jednak od kilkunastu lat, sytuacja ulega wyraźnej poprawie. Dzięki aktywności regionalnych entomologów, a zwłaszcza drugiego z wymienionych autorów (MM), niektóre rodziny chrząszczy doczekały się faunistycznych opracowań. Do rodzin chrząszczy stosunkowo dobrze poznanych na tym terenie należą kózkowate Cerambycidae (MIŁKOWSKI 2004; MIŁKOWSKI i in. 2008), bogatkowate Buprestidae (GUTOWSKI i MIŁKOWSKI 2008) oraz otrupkowate Byrrhidae (PRZEWOŹNY i MIŁKOWSKI 2010), żuki Scarabaeoidea (BIDAS i MIŁKOWSKI 2005), gnilikowate Histeridae (MIŁKOWSKI i RUTA 2005), skórnikowate Dermestidae (MIŁKOWSKI i RUTA 2008), kobielatkowate Anthribidae

(WANAT i in. 2011), bęblikowate Malachiinae (RUTA i in. 2011), ścierowate Mycetophagidae (RUTA i in. 2012) i śniadkowate Melandryidae (MIŁKOWSKI i SUĆKO 2015).

Kołatki i pustosze (Ptinidae) okolic Radomia jak dotąd nie były przedmiotem kompleksowych badań, a w literaturze można znaleźć jedynie skąpe informacje dotyczące ich występowania na tym terenie. Pierwsze dane dotyczące pustoszy podaje BOROWSKI (1996) i dotyczą one jednego okazu *Ptinus calcaratus* KIESW. jaki został odłowiony w Puszczy Kozienickiej przez Dr. B. BURAKOWSKIEGO. W kolejnej pracy (BOROWSKI 1999), autor podaje kołatkę, *Dorcatoma ambjoerni* BARANOWSKI z Radomia. GUTOWSKI i in. (2006) z powierzchni badawczych zlokalizowanych w leśnictwach Chodków (Nadl. Dobieszyn) i Świerże (Nadl. Kozienice) podają kolejne 3 gatunki należące do rodziny Ptinidae: *Ptinus dubius* STURM, *Xestobium rufovillosum* MOTSCH. i *Ernobius longicornis* STURM. Ostatnie dane przedstawiają MIŁKOWSKI i in. (2015). Z Kieszka w Puszczy Kozienickiej, autorzy wymieniają *Ptilinus fuscus* GEOFFROY, natomiast ze Starego Ogrodu w Radomiu *P. fuscus* oraz *Oligomerus brunneus* OLIV.

Materiały do niniejszej pracy odławiano w promieniu ok. 15 kilometrów, wokół Radomia oraz w Puszczy Kozienickiej położonej na północny wschód od miasta. Większość obszaru puszczy znajduje się w granicach Kozienickiego Parku Krajobrazowego oraz obszaru Natura 2000 „Puszcza Kozienicka”. Część danych zebrano także z obszaru Natura 2000 „Dolina Zwoleńki”, który poprzez rzekę Zwoleńkę łączy się z Puszcza Kozienicką. Według regionalizacji fizjograficznej, omawiane tereny należą do mezoregionu Równiny Kozienickiej, w obrębie makroregionu Niziny Środkowomazowieckiej oraz do mezoregionu Równiny Radomskiej, w obrębie makroregionu Wzniesień Południowomazowieckich (KONDRACKI 2000). W podziale roboczym na krainy zoogeograficzne jaki przyjęto w Katalogu fauny Polski, stanowiska przedstawione poniżej rozmieszczone są na obszarze Wyżyny Małopolskiej oraz Niziny Mazowieckiej.

Materiał zawarty w niniejszej pracy, jeśli nie zaznaczono inaczej, został zebrany przez drugiego autora (MM) w latach 1992–2016. Podstawowymi metodami gromadzenia danych o Ptinidae były hodowle larw w zebranych materiale drzewnym, czerpakowanie podszytów i roślin runa rosnących pod okapem drzew, a także wyszukiwanie imagines „na upatrzonego”, przeglądając głównie martwice drzew. Dodatkowo, w pracy uwzględniono nieliczny materiał pochodzący z odłowów przy zastosowaniu pułapek barierowych typu IBL-2 z zestawem feromonów syntetycznych, służących do odławiania szkodliwych owadów leśnych.

Przegląd gatunków

Ptininae

Ptinus fur (LINNAEUS, 1758)

- Wyżyna Małopolska: Jedlińsk ad Radom (EC00), 20 III 2005, 1 ex., w próchnie topoli (*Populus* sp.), leg. MM; Radom – Nowa Wola Gołębiowska (EB19), 21 X 1997, 1 ex., 29 XI 1997, 1 ex., 4 I 1998, 1 ex., 18 II 1998, 1 ex., 25 X 1998, 1 ex., 27 XII 1998, 1 ex., 28 X 1999, 2 exx., w klatce schodowej budynku elektrociepłowni, leg. MM; Radom - Gołębiów (EB19), 30 X 2007, 1 ex., 8 IV 2009, 1 ex., 26 III 2012, 1 ex., na ścianie – teren ciepłowni, leg. MM; Radom – Borki (EB09), IX 1998, 2 exx., w starej książce, leg. L. KUSIO; Radom – Huta Józefowska (EB19), 29 I 2015, 1 ex., w szczelinach kory starej topoli (*Populus* sp.), leg. MM; Puszcza Kozienicka – Owadów (EC10), 22 XI 2003, 1 ex., leg. MM.
 - Nizina Mazowiecka: Puszcza Kozienicka – Maciejowice (EC31), 12 XI 2004, 1 ex., na ścianie budynku osady leśnej, leg. MM; Puszcza Kozienicka – Poświętne (EC20), 17 IV 2014, 1 ex., leg. K. STĘPIEŃ.
- Pustosze kradnik jest najczęściej odławianym gatunkiem pustosza w Europie Środkowej. Jest gatunkiem semisynantropijnym, częściej odławianym w sąsiedztwie człowieka niż w warunkach naturalnych.

Ptinus coarcticollis STURM, 1837

- Nizina Mazowiecka: Puszcza Kozienicka – Siczki (EB19), 24 IV 2013, 1♂, w żywicy, na pniu ściętej sosny (*Pinus* sp.), leg. MM; Puszcza Kozienicka – rez. Jedlnia (EB29), 25 VII 2006, 1♀, z „koszenia” na podszybie, pod dębem (*Quercus* sp.), leg. MM.
- P. coarcticollis* jest leśnym gatunkiem, o bardzo słabo poznanej bionomii. Najliczniej poławia się go od października do kwietnia (wykazuje dość dużą aktywność w ciepłe zimowe noce), czerpakując po niskiej roślinności lub otrząsając leżące na ziemi gałęzie.

Ptinus calcaratus KIESENWETTER, 1877

- Nizina Mazowiecka: Puszcza Kozienicka – rez. Jedlnia (EB29), 8 V 2010, 1♀, w podszybie, leg. MM.
- Gatunek nadzwyczaj rzadko spotykany w naszym kraju. Do chwili obecnej, z obszaru Polski, wykazany jedynie z dwóch stanowisk: Puszcza

Kozienicka (BOROWSKI 1996) oraz Góry Świętokrzyskie (BOROWSKI 2007). Okaz odłowiony w rez. Jedlnia jest potwierdzeniem występowania tego gatunku w Puszczy Kozienickiej. Na obszarze naszego kraju należy go traktować jako relikwyt ciepłego okresu interglacjalnego, kiedy to ciepłe lasy dębowe dość powszechnie pokrywały obszar dzisiejszej Polski. Bionomia słabo rozpoznana, jednak zawsze odławiany w bezpośrednim sąsiedztwie dębów.

Ptinus rufipes OLIVIER, 1790

- Wyżyna Małopolska: Radom – Borki (EB09), 26 IV 1998, 2 exx., z poczwerek w martwicy pnia śliwy (*Prunus* L.) zebranych 17 IV 1998, leg. et cult. MM; Radom – Brzustówka (EB19), 8 II 2010, 1 ex., z martwej gałęzi robinii (*Robinia pseudacacia* L.) – zebranej 17 I 2010, leg. et cult. MM; Radom – Młynek Janiszewski (EB19), 1 III 2004, 1 ex., z larwy znalezionej w zagrzybionej korze topoli (*Populus* L.), leg. et cult. MM; Radom – Stary Ogród, park (EB09), 29 IV 1999, 1 ex., z gałązki dębu (*Quercus* L.) zebranej 18 IV 1999, leg. et cult. MM; Radom – Las Kapturski (EB09), 30 V 1992, 1 ex., 7 VI 1994, 1 ex., 1 VII 1998, na liściu kruszyny (*Frangula alnus* MILL.), 2 III 2001, 1 ex., z gałęzi grabu (*Carpinus* L.) zebranej w końcu roku 2000, 15 III 2007, 2 exx., ze spróchniałej gałęzi dębu szypułkowego (*Quercus robur* L.), zebranej 26 II 2007, leg. et cult. MM; Puszcza Kozienicka – Wola Owadowska (EC10), 8 VII 2002, 1 ex., pod korą pnia olchy (*Alnus* Mill.), leg. MM; Puszcza Kozienicka – rez. Miodne (EB39), 7 VI 2008, 1 ex., strząśnięty z uschniętej gałęzi, leg. MM; Radom – os. Gołębiów (EB19), 20 III 2010, 1 ex., ze spróchniałego konara wierzbowego (*Salix* L.), zebranego 27 II 2010, leg. et cult. MM; Radom – Wośniki (EB09), 7 III 2000, 1 ex., ze spróchniałego pieńka osiki (*Populus tremula* L.), zebranego 1 I 2000, leg. et cult. MM; Dolina Zwoleńki – Zielonka Nowa (EB48), 27 II 2015, 1 ex., z konara leszczyny (*Corylus avellana* L.), zebranego 13 IX 2014, leg. et cult. MM.
- Nizina Mazowiecka: Puszcza Kozienicka – Kolonka (EB29), 11 II 2011, 2 exx., ze spróchniałej gałęzi lipowej (*Tilia* L.), zebranej 23 I 2011, leg. et cult. MM; Puszcza Kozienicka – Dąbrowa Kozłowska (EC10), 3 VII 2006, 1 ex., na pniu dębu (*Quercus* L.) o zmierzchu, leg. MM; Puszcza Kozienicka – rez. Jedlnia (EB29), 15 VI 2008, z „koszenia” podszytu, 13 VI 2010, 1 ex., na pniu martwego dębu (*Quercus* L.), leg. MM; Puszcza Kozienicka – Jedlnia Letnisko (EB29), 10 II

2012, 1 ex., z gałęzi lipowej (*Tilia* L.), zebranej na przełomie 2011 i 2012 roku, leg. et cult. MM; Puszcza Kozienicka – Brzoza (EC21), 13 II 2009, 2 exx., z huby na pniaku grabowym (*Carpinus* L.), zebranej 17 I 2009, 6 III 2009, 1 ex., ze spróchniałego pieńka olchowego (*Alnus* L.), zebranego 17 I 2009, leg. et cult. MM; Puszcza Kozienicka – Januszno (EC30), 20 II 2009, 1 ex., z gałęzi lipowej (*Tilia* L.) zebranej 1 II 2009, leg. et cult. MM; Puszcza Kozienicka – Wrzosów (EB29), 18 II 2012, 1 ex., z tyłca dębowego (*Quercus* L.), zebranego 22 I 2012, leg. et cult. MM; Puszcza Kozienicka – Augustów (EC30), 9 IV 1996, 1 ex., z cienkiego pnia grabu (*Carpinus* L.), zebranego, 21 III 1996, leg. et cult. MM; Puszcza Kozienicka – Jedlnia Kościelna (EC20), 1 II 2012, 1 ex., z gałęzi grabowej (*Carpinus* L.), zebranej 14 I 2012, kępa zarośli śródpolnych, leg. et cult. MM; Puszcza Kozienicka – rez. Brzeźniczka (EC30), 3 VII 2004, leg. MM; Puszcza Kozienicka – Kieszek (EC20), 21 II 2013, 1 ex., z gałęzi robinii (*Robinia pseudacacia* L.), zebr. 1 II 2013, leg. et cult. MM.

Jeden z najpospolitszych gatunków pustoszy, występujący na obszarze całego kraju. Rozwija się w martwym, dość twardym i nieco przegrzbiiałym drewnie różnych gatunków drzew liściastych. W odróżnieniu od gatunków z podrodzaju *Ptinus* s. str. gdzie zimują postacie doskonałe, gatunki z podrodzaju *Bruchoptinus* REITT., do którego należy także omawiany *P. rufipes* OLIV. zimują w drewnie jako larwy, a przepoczwarczenie następuje wiosną. Pojaw postaci doskonałych trwa od połowy kwietnia do początków lipca, z największym nasileniem na miesiąc maj.

Ptinus raptor STURM, 1837

- Wyżyna Małopolska: Radom – Nowa Wola Gołębiowska (EB19), 14 X 1996, 1 ex., 10 XI 1999, 1 ex., na ścianie w budynku elektrociepłowni, leg. MM; Puszcza Kozienicka – Lesiów Kolonia (EC10), 27 II 1998, 1 ex., pod korą przydrożnej topoli (*Populus* L.) uszkodzonej przez pożar, leg. MM; Radom – Las Kapturski (EB09), 10 X 2004, 1 ex., pod korą wierzby (*Salix* L.), leg. MM.

Gatunek występujący w całej Polsce, ale spotykany jest dość rzadko i zwykle w pojedynczych okazach. Zwykle rozwija się na suchych resztkach zwierzęcych, zwłaszcza bezkręgowców np. wylinkach lub obumarłych szczątkach owadów; często spotykany pod odstającą korą, pod którą nagromadziły się suche resztki martwych zwierząt i towarzyszy wówczas licznie występującym skórnikom (Dermestidae).

Ptinus dubius STURM, 1837

- Nizina Mazowiecka: Puszcza Kozienicka – Kieszek (EC20), 12 V 2003, 1 ♀, na sągu sosnowym (*Pinus* sp.), leg. MM.
- Wyżyna Małopolska: Puszcza Kozienicka – Komorniki Kozłowskie (EC10), 23 V 2013, 1 ex., w locie, leg. MM.

Gatunek szeroko rozmieszczony, występujący w całej Europie i Północnej Afryce. W Polsce wszędzie, ale odławiany zwykle przypadkowo i pojedynczo. Biologicznie związany z drzewami iglastymi, zwłaszcza sosnami, gdzie larwy rozwijają się na martwych bezkręgowcach lub ich resztkach. Zimują postacie doskonałe, najczęściej pod płatkami kory.

Ptinus subpillosus STURM, 1837

- Nizina Mazowiecka: Puszcza Kozienicka – rez. Jedlnia (EB29), 11 VI 2010, 1 ♀, o zmroku, na pniu starego dębu (*Quercus* sp.), leg. MM, 2 VI 2011, 1 ♂, na pniu starego, martwego dębu (*Quercus* sp.), leg. MM;
- Puszcza Kozienicka – rez. Pionki (EC30), 19 XI 2005, 1 ♂, w przyziemnej dziupli dębu (*Quercus* sp.), leg. MM; Puszcza Kozienicka – rez. Ponty im. T. ZIELIŃSKIEGO (EC20), 9–20 VI 2016, 1 ex., w pułapce barierowej, leg. MM.

Pospolity, środkowoeuropejski gatunek, spotykany głównie na dębach. Zimują postacie doskonałe, które można np. wysiać z dziupli dębowych, środowiska podkorowego lub pobierając ściółkę u podstawy dębów. W okresie wiosny i jesieni, w porze nocnej, można go odławiać na uszkodzonych pniach starszych dębów.

Ptinus pilosus Ph.W.J. MÜLLER, 1821

- Wyżyna Małopolska: Radom – Las Kapturski (EB09), 13 III 2004, 2 ♀, 1 ♂, w szczelinach kory topoli (*Populus* sp.), leg. MM.

Znacznie rzadziej spotykany aniżeli nieco podobny *P. subpillosus*. Jest gatunkiem biologicznie związanym z nasłonecznionymi, starymi dębami, a wyjątkowo innymi drzewami. Na południu Europy, gatunek ten zasiedla te same środowiska co *P. calcaratus*.

Ptinomorphus imperialis (LINNAEUS, 1767)

- Wyżyna Małopolska: Puszcza Kozienicka – rez. Miodne (EB39), 7 VI 2008, 1 ex., strząśnięty z uschniętej gałęzi, leg. MM.

- Nizina Mazowiecka: Puszcza Kozienicka – Maciejowice (EC31), 7–11 III 2008, 2 exx., z martwej gałęzi lipy (*Tilia* L.), zebranej 16 II 2008, leg. et cult. MM; Puszcza Kozienicka – Nowiny (EC31), 14 I 2006, 1 ex., w pędzie leszczyny (*Corylus avellana* L.), leg. MM; Puszcza Kozienicka – Jedlnia Kościelna (EC20), 31 I 2012, 1 ex. i 9 II 2012, 1 ex., z gałęzi grabowej (*Carpinus* L.), zebranej 14 I 2012 – kępa zarośli śródpolnych, leg. et cult. MM; Puszcza Kozienicka – Stanisławice (EC31), 29 XII 2003, 1 ex., w kolebce, w gałęzi wiśni (*Cerasus* Mill.), leg. MM.

Gatunek występujący na obszarze całego kraju. Prowadzi skryty tryb życia, stąd też bywa dość rzadko i zwykle przypadkowo poławiany. Zimuje jako postać doskonała, w kolebkach poczwarkowych umieszczonych tuż pod powierzchnią drewna różnych gatunków liściastych.

Priobium carpini (HERBST, 1793)

- Wyżyna Małopolska: Radom – Borki (EB09), 12 I 2001, 1 ex. i 22 I 2001, 1 ex., z gałęzi wierzby (*Salix* L.), zebranej 11 III 2000, leg. et cult. MM.

Pospolicie spotykany gatunek na obszarze całego kraju. Rozwija się w twardym, martwym drewnie drzew liściastych, ale zasiedla część ocienioną i wilgotniejszą niż inne gatunki kołatków.

Hadrobregmus pertinax (LINNAEUS, 1758)

- Nizina Mazowiecka: Puszcza Kozienicka – Poborskie Łąki (EC20), 14 V 2005, 1 ex., pod korą żerdzi jodłowej (*Abies* MILL.), leg. MM.

Równie pospolicie spotykany gatunek co *P. carpini*. Zasiedla przede wszystkim drewno iglaste i suche, znajdujące się w zacienionych miejscach.

Anobium punctatum (DE GEER, 1774)

- Wyżyna Małopolska: Radom – Gołębiów (EB19), 11, 17 VII 2012, 2 exx., na terenie ciepłowni, leg. MM; Radom – Borki (EB09), VII 2012, 1 ex., wygryzł się z drewna starego kredensu, leg. L. KUSIO.

Kołatek domowy występuje na obszarze całego kraju, głównie jako gatunek synantropijny. Ze względu na drastycznie zmniejszającą się bazę pokarmową tego gatunku (różnorakie sposoby zabezpieczania drewna oraz utylizowanie materiału zasiedlonego), w ostatnich latach poławiany jest sporadycznie i zwykle w pojedynczych okazach.

Dryophilus anobioides CHEVROLAT, 1832

- Wyżyna Małopolska: Dolina Zwoleńki – Borowiec (EB58), 23 I – 8 II 2015, 3 exx., z pędu żarnowca *Sarothamnus scoparius* (L.), zebranego 17 I 2015, leg. et cult. MM.

Gatunek szeroko rozmieszczony, znany z niemal całej Europy. Związany jest z gatunkami z rodzaju *Cytisus* L. oraz *Genista* L. Rozwija się w martwym i suchym drewnie pędów. Ze względu na skryty, nocny tryb życia oraz niewielkie rozmiary, gatunek ten praktycznie jest niemożliwy do odłowienia w czepak i niemal wszystkie dane o nim pochodzą z hodowli larw w pędach roślin żywicielskich.

Xestobium rufovillosum (DE GEER, 1774)

- Nizina Mazowiecka: Puszcza Kozienicka – Kozłów (EC10), 15 V 1996, 1 ex., na sęgu olchowym (*Alnus* MILL.), leg. MM; Puszcza Kozienicka – okolice rez. Ciszek (EC20), 29 V 2010, 1 ex., na martwicy bocznej pnia lipy (*Tilia* L.), leg. MM; Puszcza Kozienicka – Siczki (EB29), 17 V 2009, 1 ex., na martwicy starego dębu (*Quercus* L.), leg. MM; Puszcza Kozienicka – Kieszek (EC20), 12 V 2015, 1 ex., na dziuplastym pniu starego dębu (*Quercus* L.), leg. MM; Puszcza Kozienicka – rez. Jedlnia (EB29), 25 V 2011, 1 ex., na martwicy pnia starego dębu (*Quercus* L.), leg. MM; Puszcza Kozienicka – rez. Krępiec (EC40), 17 IV 2016, 1 ex., na pniu martwego dębu (*Quercus* L.), leg. MM; Puszcza Kozienicka – okolice rez. Brzeźniczka (EC30), 6 V 2012, 1 ex., na martwicy pnia dziuplastego dębu (*Quercus* L.), leg. MM.

Tykotek pstry to pospolicie spotykany gatunek kołatka w niemal całej Europie. W Polsce występuje na obszarze całego kraju, choć w górach jest rzadziej spotykany niż w części niżowej czy wyżynnej. Żyje w martwym i dość twardym drewnie różnych gatunków liściastych. Zasiedla przede wszystkim martwice boczne, zwłaszcza przyziemne. Zimuje jako imago w drewnie, w komorach poczwarkowych lub w ich pobliżu. Na martwicach pojawia się wczesną wiosną, czasami nawet w marcu (w zależności od nasłonecznienia martwicy). Postacie doskonałe przeżywają do maja-czerwca, a wyjątkowo do lipca.

Ptilinus pectinicornis (LINNAEUS, 1758)

- Wyżyna Małopolska: Radom – Borki (EB09), 5 VI 1993, 2 exx., na pniu uschniętej olchy (*Alnus* MILL.), leg. MM; Radom – Huta Józefowska (EB19), 24 VI 2015, 1 ex., na martwicy bocznej pnia topoli

- (*Populus* L.), leg. MM; Radom, park im. T. Kościuszki (EB19), 2 VI 2015, 1 ex., na pniu ściętego klonu zwyczajnego (*Acer platanoides* L.) – byłego pomnika przyrody, leg. MM; Radom – osiedle Gołębiów (EB19), 30 III 2010, 1 ex., ze spróchniałego konara wierzbowego (*Salix* L.), zebranego 27 II 2010, leg. et cult. MM; Radom – Nowa Wola Gołębiowska (EB19), 16 VI 2001, 2 exx., 25 VI 2001, 3 exx., na martwicy pnia topoli (*Populus* L.), leg. MM; Radom – Michałów (EB19), 6 VI 2000, 1 ex., na parapecie w mieszkaniu, leg. MM; Radom – Piotrówka (EB09), 16 III 2012, 1 ex., w grubej korze wierzby (*Salix* L.), martwy, leg. MM, 18 VI 2016, 2 exx., na martwicy bocznej starej wierzby (*Salix* L.), leg. MM; Dolina Zwoleńki – Barycz Stara (EB48), 3 VI – 8 VI 2014, 1 ex., w pułapce barierowej z feromonem syntetycznym, leg. MM; Modrzejowice ad Skaryszew (EB17), 7 IV 2014, 1 ex., na martwicy bocznej starego klonu (*Acer* L.), leg. MM; Puszcza Kozienicka – Owadów (EC10), 15 VII 2011, 1 ex., na martwicy pnia starej gruszy (*Pyrus communis* L.), leg. MM.
- Nizina Mazowiecka: Puszcza Kozienicka – rezerwat Ponty im. T. Zielińskiego (EC20), 7 VII 2001, 1 ex., na sągu brzozy (*Betula* sp.), leg. MM; Puszcza Kozienicka – Dąbrowa Kozłowska (EC20), 3 VI 2000, 2 exx., na sągu olchowym (*Alnus* sp.), leg. MM; Puszcza Kozienicka – rez. Brzeźniczka (EC30), 3 VII 2004, 1 ex., na pniu brzozy (*Betula* L.), leg. MM; Puszcza Kozienicka – Kieszek (EC20), 27 V 2012, 1 ex., na sągu osikowym (*Populus tremula* L.), leg. MM; Puszcza Kozienicka – Poborskie Łąki (EC20), 19 IV 2008, 4 exx., z konara grabowego (*Carpinus* L.) zebranego 16 III 2008, leg. et cult. MM; Puszcza Kozienicka – Kozłów (EC10), 8 VI 2013, 1 ex., na martwicy pnia starego dębu (*Quercus* L.), leg. MM; Puszcza Kozienicka – Januszno (EC30), 13 VI 2004, 1 ex., w locie, leg. MM; 10 VI 2007, 1 ex., w locie obok drewnianej szopy, leg. MM.

Jeden z najpospolitszych gatunków kołatków występujący na całym obszarze naszego kraju. Jest gatunkiem polifagicznym, który zasiedla twarde drewno różnych gatunków drzew liściastych, a rzadziej iglastych. Bardzo często spotykany na martwicach bocznych drzew.

Ptilinus fuscus GEOFFROY, 1785

- Wyżyna Małopolska: Radom – Las Kapturski (EB09), 25 V 1993, 1 ex., leg. MM; Błotnica Stara (DC91), 7 VI 2001, 1 ex., na martwicy bocznej przydrożnej topoli (*Populus* L.), leg. MM; Radom – Nowa

Wola Gołębiowska (EB19), 19 VI 2001, 1 ex., na martwicy bocznej pnia topoli (*Populus L.*), leg. MM; Radom – Huta Józefowska (EB19), 26 V 2014, 1 ex., na martwicy bocznej olchy czarnej (*Alnus glutinosa L.*), leg. MM.

- Nizina Mazowiecka: Puszcza Kozienicka – Żdźary (EC20), 25 VI 2014, 1 ex., na pniu leżącej osiki (*Populus tremula L.*), leg. MM; Puszcza Kozienicka – Dąbrowa Kozłowska (EB19), 5 VI 2000, 1 ex., na sęgu olchowym (*Alnus sp.*), leg. MM.

Gatunek pospolicie spotykany w całym kraju. Biologicznie związany jest z wierzbami i topolami i właśnie na martwicach bocznych tych drzew jest najczęściej obserwowany.

Stegobium paniceum (LINNAEUS, 1758)

- Wyżyna Małopolska: Radom – osiedle XV-lecia (EB19), 5 IV 2015, 1 ex., na parapecie w mieszkaniu, leg. MM; Radom, muzeum im. J. MALCZEWSKIEGO (EB19), 1 ex., 12 IV 2013, martwy, w gablocie z chrząszczami (jako szkodnik zbiorów entomologicznych), leg. MM; Radom – Nowa Wola Gołębiowska (EB19), 13 VI 1998, 1 ex., ad lucem, leg. MM.
- Nizina Mazowiecka: Puszcza Kozienicka – Poświętne (EC20), 16 I 2004, 1 ex., leg. G. STĘPIEŃ.

Synantropijny gatunek, pospolicie spotykany w różnorodnych budynkach, w całej Polsce. Larwy żywika chlebowca odżywiają się głównie twardymi produktami mącznymi np. zeschniętym chlebem, ciastkami itp. oraz suchymi resztkami zwierzęcymi. Najliczniejszy pojaw postaci doskonałych, w naszej szerokości geograficznej, przypada na środek lata.

Ernobius longicornis (STURM, 1837)

- Wyżyna Małopolska: Puszcza Kozienicka – Wsola (EC10), 28 V 2005, 1 ex., z „koszenia” – skraj lasu, leg. MM; Radom – Rajec Poduchowny (EB19), 27 V 2001, 1 ex., na gałęzi sosnowej (*Pinus sp.*), leg. MM.
- Nizina Mazowiecka: Puszcza Kozienicka – Januszno (EC30), 13 VI 2004, 1 ex., leg. MM; Puszcza Kozienicka – Komorniki Kozłowskie (EC10), 29 V 2013, na pniaku sosnowym (*Pinus sp.*), leg. MM.

Dość pospolicie spotykany gatunek, występujący na obszarze niemal całego kraju. Zasiedla cienkie, zamarłe gałązki sosnowe, zwykle w koronach drzew, a rzadziej na młodych drzewkach. Larwy żerują w części rdzeniowej gałęzek, gdzie wczesną wiosną dochodzi do przepoczwar-

czenia. Gatunek jest poławiany wiosną, zwykle podczas czerpakowania pod sosnami lub bezpośrednio na sosnach. Postacie doskonale są aktywne nocą i niekiedy przylatują do światła.

Ernobius mollis (LINNAEUS, 1758)

- Wyżyna Małopolska: Radom – Gołębiów (EB19), 12 VI 2002, 1 ex., na pniu sosny (*Pinus* sp.) zabitej przez pożar, leg. MM; Dolina Zwoleńki – Zielonka Nowa (EB48), 14 IV 2014, 1 ex., z gałęzi sosnowej (*Pinus* sp.) zebranej 15 II 2014, leg. et cult. MM.
- Nizina Mazowiecka: Puszcza Kozienicka – rez. Jedlnia (EB29), 7–8 IV 2007, 3 exx., z gałęzi sosnowej (*Pinus* sp.) zebranej 20 I 2007, leg. et cult. MM; Puszcza Kozienicka – Dąbrowa Kozłowska (EC20), 30 III 1996, 1 ex., z pnia świerka (*Picea* sp.) zebranego 13 II 1996, leg. et cult. MM; Puszcza Kozienicka – Kozienice, Park Pałacowy (EC31), 24 I 2006, 1 ex., z gałęzi modrzewia (*Larix* sp.) zebranej 5 II 2005, leg. et cult. MM.

Najpospolitszy w naszym kraju przedstawiciel rodzaju *Ernobius* F. Występuje zarówno w warunkach naturalnych jak i w sąsiedztwie człowieka, w różnego rodzaju składnicach drewna, tartakach, stolarniach i innych zakładach obrabiających drewno iglaste. Zasiedla różne gatunki drewna iglastego, preferując wyraźnie sosnę. Larwy żyją na powierzchni drewna, w przesuszonym materiale, ale wyłącznie z korą.

Cacotemnus rufipes (FABRICIUS, 1792)

- Wyżyna Małopolska: Dolina Zwoleńki – Bożenczyzna (EB48), 28 I 2015, 1 ex., z gałęzi leszczyny (*Corylus avellana* L.), zebranej 3 I 2015, leg. et cult. MM; Dolina Zwoleńki – Zielonka Nowa (EB48), 2 III 2015, 1 ex., z konara *Corylus avellana* L., zebranego 13 IX 2014, leg. et cult. MM.

Pospolity gatunek występujący na obszarze całego kraju. Gatunek zasiedla suche gałęzie i pnie różnych drzew liściastych. Preferuje drewno twarde i z korą, choć zdarza się zasiedlać elementy pozbawione kory. Postacie doskonale występują na materiale żywicielskim i są bardzo aktywne wieczorem oraz w nocy. Dzień spędzają ukryte w spękaniach kory.

Oligomerus brunneus (OLIVIER, 1790)

- Wyżyna Małopolska: Radom – Stary Ogród, park (EB09), 29 X 2005, 1 ex., w przyziemnej dziupli jesionu (*Fraxinus* sp.), martwy, leg. MM;

- Dolina Zwoleńki – Andrzejów (EB58), 25 VI – 22 VII 2015, 1 ex., w pułapce IBL-2 z feromonami, zawieszona na dębie, leg. MM.
- Nizina Mazowiecka: Puszcza Kozienicka – rez. Jedlnia (EB29), 29 VII 2011, 1 ex., na pniu martwego dębu (*Quercus* L.), 19–24 III 2006, 4 exx., z martwicy w pniu dębu (*Quercus* L.) zebranej 4 II 2006, leg. MM; Puszcza Kozienicka – rez. Zagożdżon (EC30), IV 2008, 1 ex., z larwy w pniaku dębowym (*Quercus* L.) zebranej 1 III 2008, leg. et cult. MM; Puszcza Kozienicka – Jedlnia Kościelna (EC20), 27 II 2012, 1 ex., z gałęzi grabowej (*Carpinus* L.) zebranej 14 I 2012, leg. et cult. MM; Puszcza Kozienicka – rez. Pionki (EC30), 21 VII 2014, 1 ex., w dziupli dębowej (*Quercus* sp.), leg. MM; Puszcza Kozienicka – Jedlnia Letnisko (EB29), 22 I 2012, 1 ex., z tyłca olchy (*Alnus* sp.) zebranego 27 XI 2011, leg. et cult. MM.

Gatunek zapewne występujący na obszarze całego kraju, choć do chwili obecnej nie jest znany z niektórych krain. Zasiedla martwe i bardzo twarde drewno różnych gatunków liściastych, preferując wyraźnie nasłonecznione miejsca. Postacie doskonale prowadzą głównie nocny tryb życia, w dzień ukrywając się w różnych miejscach np. w większych spękaniach drewna. Przylatuje do światła.

Hemicoelus canaliculatus (THOMSON, 1863)

- Wyżyna Małopolska: Radom – Borki (EB09), 22 VI 2000, 1 ex., na martwicy pnia orzecha włoskiego (*Juglans regia* L.), leg. MM; Radom – Jeżowa Wola (EB09), 26 VI 1999, 1 ex., na pniu dębu (*Quercus* sp.), leg. MM.
- Nizina Mazowiecka: Puszcza Kozienicka – Jedlnia Letnisko (EB29), 1 IV 2012, 1 ex., z tyłca dębowego (*Quercus* sp.) wyciętego 22 I 2012, leg. et cult. MM.

Kołatek martwicowy jest gatunkiem bardzo pospolitym, występującym na całym obszarze Polski. Biologicznie związany z martwicami drzew liściastych, szczególnie często spotykany na klonach, kasztanowcach i dębach. Szczyt pojawu postaci doskonałych przypada na miesiące letnie, a zwłaszcza lipiec.

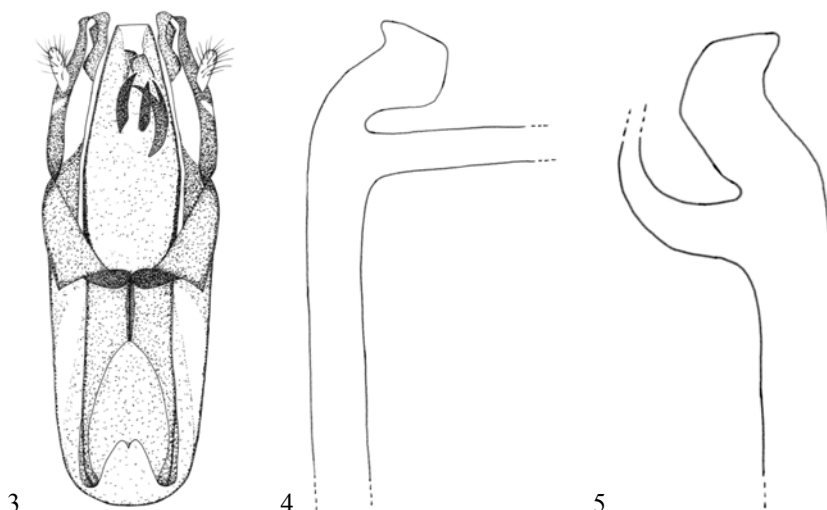
Xyletinus pseudoblongulus GOTTWALD, 1972 (Ryc. 1–5)

- Wyżyna Małopolska: Dolina Zwoleńki – Zwoleń (EB48), 16 VI 2015, 1 ♂, z „koszenia” runa pod zamierającymi topolami (*Populus* sp.), leg. MM.

Ryc. 1–2. *Xyletinus pseudoblongulus* GOTTW. 1 – samiec, widok z góry;
2 – odwłok, widok z dołu.

Figs. 1–2. *Xyletinus pseudoblongulus* GOTTW. 1 – male, dorsal view;
2 – abdomen, ventral view.

Ryc. 3–5. *Xyletinus pseudoblongulus* GOTTW. 3 – aedeagus, widok od strony spodniej;
4 – wierzchołkowa część segmentu genitalnego samca, widok boczny;
5 – wierzchołkowa część segmentu genitalnego samca, widok grzbietowy.

Figs. 3–5. *Xyletinus pseudoblongulus* GOTTW. 3 – aedeagus, ventral view;
4 – terminal part of male genital segment, lateral view;
5 – terminal part of male genital segment, dorsal view.

Bardzo rzadko spotykany gatunek, wykazany jak do tej pory tylko z Austrii, Czech, Słowacji i Ukrainy (ZAHRADNIK 2007). Nowy dla fauny Polski. Biologia nieznana. Ponieważ tego odłowiono pod topolami, być może rozwija się on na tych gatunkach drzew. Wskazywałaby na to również budowa samczego aparatu kopulacyjnego (Ryc. 3–5), która najbardziej przypomina gatunki żyjące na topolach, takie jak *X. fibyensis* LUNDB. (Ryc. 6–8) czy rozwijający się w korze osik, skandynawski *X. tremulicola* KANGAS. Samce *X. pseudoblongulus* i *X. fibyensis* można odróżnić po budowie aparatu kopulacyjnego, a zwłaszcza umiejscowieniem chitynowych kolców w woreczku wytryskowym (Ryc. 3, 6). Dodatkowo, *X. pseudoblongulus* ma bardzo charakterystycznie zagęszczone i ułożone szczecinki w środkowej części sternitów odwłoka (Ryc. 2). U *X. fibyensis* szczecinki na całej powierzchni sternitów są identyczne i równomiernie rozłożone.

Xyletinus fibyensis LUNDBLAD, 1949 (Ryc. 6-8)

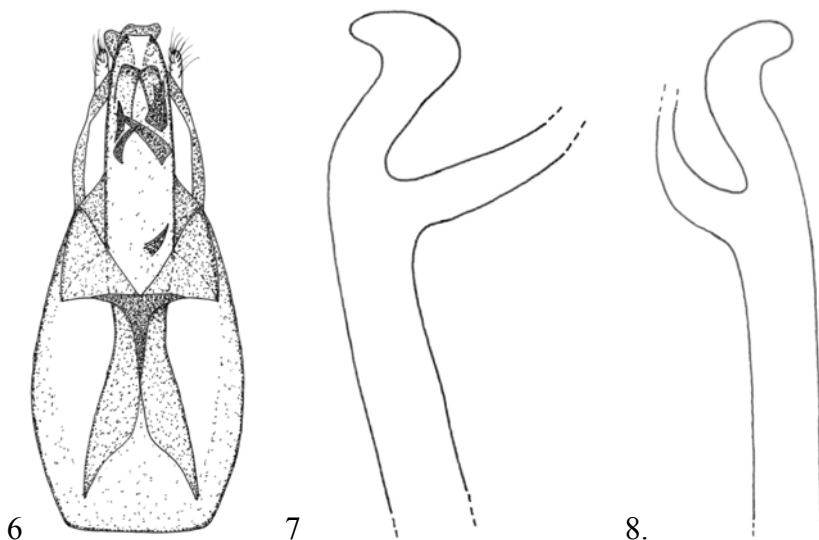
- Wyżyna Małopolska: Puszcza Kozienicka – Komorniki Kozłowskie (EB19), 10 V 2002, 1 ex., na liściu krzewiastej wierzby (*Salix* L.), leg. MM.

Najpospolitszy przedstawiciel rodzaju *Xyletinus* F. w Polsce. Podobnie jak u większości gatunków należących do tego rodzaju, bionomia poznana jest wręcz znikomo. Wiadomo tylko, że należy on do grupy gatunków związanych z topolami i na tych gatunkach drzew lub w ich pobliżu jest poławiany. Postacie doskonałe aktywne są wieczorem i nocną.

Dorcatoma ambjoerni BARANOWSKI, 1985

- Wyżyna Małopolska: Radom – osiedle Michałów (EB19), 20 VI 2001, 1 ex., w mieszkaniu, leg. MM.

Gatunek żyjący w brunatnym próchnie drzew porażonych przez grzyby z rodzaju pniarek (*Fomitopsis* P. KARST.). Pewne stanowiska tego gatunku to: Puszcza Białowieska i Góry Świętokrzyskie, Górny Śląsk i Beskid Wschodni, ale zapewne jest znacznie szerzej rozmieszczony. Większość danych dotyczących występowania w naszym kraju *Dorcatoma setosella* MULS. et REY, w tym wszystkie dane w pracy BOROWSKIEGO (1999) odnoszą się właśnie do *D. ambjoerni*. Natomiast *Dorcatoma setosella* jest gatunkiem atlantyckim i południowoeuropejskim, osiągającym swoją wschodnią granicę występowania w zachodnich Niemczech, a biologicznie związana jest z resupinowatymi owocnikami hub z rodzaju *Phellinus* QUÉL., porastającymi drzewa liściaste np. dąb, leszczynę lub drzewa owocowe.

Ryc. 6–8. *Xyletinus fibyensis* LUNDB. 6 – aedeagus, widok od strony spodniej;
7 – wierzchołkowa część segmentu genitalnego samca, widok boczny;
8 – wierzchołkowa część segmentu genitalnego samca, widok grzbietowy.

Figs. 6–8. *Xyletinus fibyensis* LUNDB. 6 – aedeagus, ventral view;
7 – terminal part of male genital segment, lateral view;
8 – terminal part of male genital segment, dorsal view.

Dorcatoma dresdensis Herbst, 1792

- Wyżyna Małopolska: Radom – Firlej (EB19), 1–2 IV 2012, 5 exx., z grzyba na pniu *Alnus* sp., zebranego 15 III 2012, leg. et cult. MM; Radom – Krzewień (EC10), 29 XII 2015 – 17 I 2016, 5 exx., z owocników błyskoporka promienistego *Inonotus radiatus* (SOW.: FR.) P. KARST., porastających pień martwej czeremchy amerykańskiej *Padus serotina* (EHRH.), zebranego 6 XII 2015, leg. et cult. MM.

Najpospolitszy przedstawiciel rodzaju *Dorcatoma* Herbst w Europie Środkowej. Występuje na obszarze całego kraju, zasiedlając owocniki różnych gatunków grzybów nadrzewnych. Postacie doskonale wykazują aktywność wieczorową, aktywnie latając wokół owocników oraz penetrując spodnią stronę hub.

Dorcatoma minor ZAHRADNIK, 1993

- Nizina Mazowiecka: Puszcza Kozienicka – Brzóza (EC21), 16–25 I 2017, kilkanaście exx., z hubiaka pospolitego *Fomes fomentarius* (L.)

Fr., zebranego 17 XII 2016, leg. et cult. J. TATUR-DYTKOWSKI, P. GÓRSKI, MM.

Gatunek prawdopodobnie występuje w całej Polsce, choć do dzisiaj znany jest zaledwie z kilkunastu miejsc we wschodniej i południowej części kraju. Częściej bywa obserwowany w większych obszarach leśnych, zwłaszcza tam, gdzie istnieją drzewostany o charakterze naturalnym. Gatunek monofagiczny rozwijający się w owocnikach hubiaka pospolitego.

Podziękowania

Autorzy pragną serdecznie podziękować Dr. Rafałowi RUCIE za wykonanie kolorowych fotografii *Xyletinus pseudoblongulus* GOTTW., które zostały zamieszczone w niniejszym artykule. Dziękujemy również Pawłowi GÓRSKIEMU, Leszkowi KUSIO, Kamilowi STĘPIEŃ, Grażynie STĘPIEŃ oraz Janowi TATUR-DYTKOWSKIEMU za pomoc w badaniach, przekazanie danych, bądź niektórych złowionych kołatków i pustoszy.

SUMMARY

From the Radom vicinity, 19 species of deathwatch beetles and 8 of spider beetles were collected. For each species, the locality data and remarks on the biology are given. One species, *Xyletinus pseudoblongulus* GOTTW., is recorded from Poland for the first time. For two similar species, *X. pseudoblongulus* and *X. fibyensis* LUNDB., the details of the male copulatory organs are illustrated.

PIŚMIENNICTWO

- BIDAS M. MIŁKOWSKI M. 2005: Chrząszcze nadrodziny *Scarabaeoidea* okolic Radomia. Kulon, **10**: 3-11.
- BOROWSKI J. 1996: Pustoszwate – Ptinidae. Klucze do oznaczania owadów Polski, Cz. XIX, Chrząszcze – Coleoptera, z. **42**. Turpress, Toruń. 45 ss.
- BOROWSKI J. 1999: A contribution to the Central European species of the genus *Dorcatoma* Herbst, 1792 (Coleoptera, Anobiidae, Dorcatominae). Annals of the Warsaw Agricultural University – SGGW, Forestry and Wood Technology, **49**: 127-136.
- BOROWSKI J. 2007: Chrząszcze Insecta, Coleoptera – jako wskaźniki naturalności drzewostanów. Studia i materiały Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej, R. 9, z. 2/3 (**16**): 510-518.
- GUTOWSKI J. M., MIŁKOWSKI M. 2008: Bogatkowate (*Coleoptera: Buprestidae*) Puszczy Kozienickiej. Parki Narodowe i Rezerваты Przyrody, **27** (2): 49-85.

- GUTOWSKI J. M., BUCHHOLZ L., KUBISZ D., OSSOWSKA M., SUĆKO K. 2006: Chrząszcze saproksyliczne jako wskaźnik odkształceń ekosystemów leśnych borów sosnowych. *Leśne Prace Badawcze*, **2006** (4): 101-144.
- KONDRACKI J. 2000: *Geografia regionalna Polski*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa. 440 ss.
- MILKOWSKI M. 2004: Kózkowate *Cerambycidae* (Coleoptera) Puszczy Kozienskiej. *Kulon*, **9**: 81-116.
- MILKOWSKI M., RUTA R. 2005: Gniliłowate (Coleoptera: Histeridae) okolic Radomia. *Wiadomości Entomologiczne*, **24** (1): 11-20.
- MILKOWSKI M., RUTA R. 2008: Skórnikowate (Coleoptera: Dermestidae) okolic Radomia. *Wiadomości Entomologiczne*, **27** (1): 9-15.
- MILKOWSKI M., SUĆKO K. 2015: Tetratomidae i śniadkowate Melandryidae (Coleoptera: Tenebrionoidea) okolic Radomia. *Wiadomości Entomologiczne*, **34** (2): 30-38.
- MILKOWSKI M., PIĄTEK W., TATUR-DYTKOWSKI J. 2008: Nowe dla Puszczy Kozienskiej i rzadko spotykane gatunki Cerambycidae (Coleoptera). *Wiadomości Entomologiczne*, **27** (1): 17-22.
- MILKOWSKI M., MOKRZYCKI T., RUTA R. 2015: Nowe stanowiska wachlarzykowatych (Coleoptera: Ripiphoridae) w Polsce. *Przegląd Przyrodniczy*, **26** (2): 22-29.
- PRZEWOŹNY M., MILKOWSKI M. 2010: Materiały do poznania otrupkowatych (Coleoptera: Byrrhidae) okolic Radomia. *Wiadomości Entomologiczne*, **29** (1): 61-63.
- RUTA R., KONWERSKI S., JAŁOSZYŃSKI P., MILKOWSKI M. 2011: Nowe stanowiska Malachiinae (Coleoptera: Melyridae) w Polsce. *Wiadomości Entomologiczne*, **30** (3): 137-148.
- RUTA R., KONWERSKI S., MILKOWSKI M., GAWROŃSKI R., KOMOSIŃSKI K., MELKE A., MARCZAK D. 2012: Nowe stanowiska Mycetophagidae (Coleoptera: Tenebrionoidea) w Polsce. *Wiadomości Entomologiczne*, **31** (4): 274-287.
- WANAT M., JAŁOSZYŃSKI P., MILKOWSKI M., RUTA R., SAWONIEWICZ J. 2011: Nowe dane o występowaniu kobielatkowatych (Coleoptera: Anthribidae) w Polsce. *Wiadomości Entomologiczne*, **30** (2): 69-83.
- ZAHRADNÍK P. 2007: Ptinidae, pp. 339-362. In I. LÖBL & A. SMETANA (ed.): *Catalogue of Palearctic Coleoptera*, Vol. **4**. Stenstrup, Apollo Books. 935 ss.